

Конспект уроку за новелою Ольги Кобилянської “Valse melancholique” 10 клас

Тема. *Образи нових жінок-інтелектуалок: талановитої піаністки Софії, аристократичної Марти, пристрасної і вольової художниці Ганнусі у “Valse melancholique” (“Меланхолійний вальс”) Ольги Кобилянської.*

Мета: розглянути зміст твору в історико-культурному контексті доби; проаналізувати новелу, зосереджуючи увагу на створенні образів нових жінок-інтелектуалок; розвивати вміння характеризувати образи в їхньому порівнянні, логічно висловлювати свої думки, давати оцінку героїням, використовуючи навички критичного мислення; формувати вміння знаходити в тексті засоби характеротворення персонажів; виховувати усвідомлення рівності жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя як необхідної умови розв’язання актуальних політичних, соціально-культурних та психологічних проблем.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Методи, прийоми та форми роботи: слово вчителя, прослуховування аудіозапису, перегляд уривків з кінофільму, словникова робота, повідомлення учня, розповідь учителя, бесіда, інтерактивні вправи “Займи позицію”, “Мозковий штурм”, тестові завдання.

Міжпредметні зв’язки: історія (феміністичний рух наприкінці XIX ст.), українська мова (особливості мовлення персонажів), музичне мистецтво (фортепіанні твори Ф. Шопена).

Обладнання: підручник, текст твору, портрет Ольги Кобилянської, аудіозапис фортепіанного твору Ф. Шопена, мультимедійна презентація, уривки з кінофільму “Меланхолійний вальс”.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент. Забезпечення емоційної готовності до уроку.

Звучить фортепіанний твір Ф. Шопена.

II. Мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя. Мета музики — торкати серця. Коли ми слухаємо музичний твір, у кожного з нас виникають власні думки, асоціації, почуття.

Ольга Кобилянська була обдарованою жінкою, яка вважала, що її творчість межує між покликанням бути музиканткою та обставинами, що дозволили їй стати письменницею.

“...З мене, мабуть, помимо всього, музик мав би вийти, а вийшов літерат”, - писала вона.

Ольга грала на фортепіано, а ще на дриббі та цитрі.

Улюбленим композитором письменниці був Фридерик Шопен, адже його музика була їй внутрішньо близька.

Ліричними акордами пройнято багато творів Ольги Кобилянської, у яких відчутні автобіографічні мотиви й у яких саме музика дає змогу максимально повно розкрити образи героїв.

Цікаво, як звучить “Меланхолійний вальс”? Чи, може, кожен з нас відчуває його по-різному? Бо це мелодія душі?

III. Актуалізація суб’єктного досвіду й опорних знань учнів.

Запитання до учнів. *Погляньмо на світлини. Кого ви бачите? Що вам відомо про цих жінок?*

Повідомлення учня. Софія Окуневська — перший доктор медицини в колишній Австро-Угорщині. У 22 роки вона вступила на медичний факультет Цюрихського університету. В Австро-Угорщині жінок тоді ще не приймали до вищих навчальних закладів. Отримавши диплом, вона стала першою жінкою-лікаркою в Австро-Угорщині та першою галичанкою, що здобула вищу освіту.

А згодом, написавши докторську дисертацію про анемію крові, стала ще й першою жінкою, що отримала ступінь доктора медицини.

Саме Софія Окуневська стала прототипом для образу Софії Дорошенко в новелі “Меланхолійний вальс”.

Повідомлення учениці. Наталія Кобринська — українська письменниця, видавчиня, громадська діячка й зачинателька жіночого

руху в Галичині, чи, як би тепер написали, - засновниця українського фемінізму.

Наприкінці 1894 року в Станиславові вона заснувала перше “Товариство руських жінок”.

Методична ремарка. Зображення можна подати на слайді мультимедійної презентації.

Словникова робота. *Пригадайте значення понять емансипація, фемінізм.*

Емансипація (від лат. emancipatio - “звільнення сина від батьківської влади”) - звільнення від будь-якої залежності, скасування якихось обмежень, зрівняння в правах. У ХІХ-ХХ ст. це поняття означало боротьбу жінок за рівні з чоловіками права.

Фемінізм (від лат. femina - “жінка”) - низка рухів та ідеологій, які мають спільну мету: визначення, установлення та досягнення рівних із чоловіками політичних, економічних, культурних, особистих та соціальних прав і можливостей для жінок, зокрема у сферах освіти й праці.

Методична ремарка. Перелік термінів варто подати на окремому слайді мультимедійної презентації.

Запитання до учнів. *Що пов’язувало Ольгу Кобилянську із Софією Окуневською та Наталією Кобринською?*

Повідомлення учня. У вісімнадцятирічному віці Ольга Кобилянська знайомиться із Софією Окуневською та Наталією Кобринською.

Нові знайомства вселяють надію, що жінка, незважаючи на всі перешкоди, також може реалізувати себе, спрямовують молоду авторку на шлях рідної культури, радять їй писати українською мовою.

Запитання до учнів. *Які погляди були в Ольги Кобилянської щодо місця жінки в суспільстві?*

Повідомлення учениці. Для свого часу Ольга Кобилянська була людиною передових поглядів. На засіданні “Товариства руських жінок на Буковині” вона з успіхом виголосила промову “Дещо про ідею жіночого руху”, у якій наголосила, що вже назріли зміни в ставленні суспільства до жінок.

Водночас О. Кобилянська не була войовничою феміністкою та не давала рецептів жіночого щастя.

Героїні у творах письменниці не заперечують ролі жінки як берегині сімейного вогнища, не намагаються фізичною силою дорівнятися до чоловіків, вони просто прагнуть створювати сім’ї за покликом серця, а не з примусу родичів, здобувати освіту, розвивати власні таланти, самотійно ухвалювати рішення та розпоряджатися своїм майном.

На той час для більшої частини суспільства такі вимоги здавалися неймовірними.

IV. Повідомлення теми, мети, завдань уроку, цілевизначення.

Слово вчителя. Отож Ользі Кобилянській імпонувала ідея самотійного вибору жінкою своєї долі й місця в суспільстві.

Саме тому на сьогоднішньому уроці говоритимемо про образи нових жінок-інтелектуалок у музичній новелі письменниці “Меланхолійний вальс”.

V. Сприймання та усвідомлення нового матеріалу.

Проблемне запитання. *У чому, на вашу думку, полягає справжнє жіноче щастя?*

Повідомлення учня про історію написання твору. Безпосереднім поштовхом до написання новели стали непрості особисті стосунки Ольги Кобилянської з Осипом Маковеем. Про автобіографічність твору сама письменниця в листі до нього від 17 лютого 1898 року писала: “Прочитали-сьте “Valse melancolique” і знаєте історію мого життя. Се моя історія. Більше не кажу нічого”.

Слово вчителя. Назва цієї модерної новели промовиста: мотив вальсу наскрізний у ній. Він стає лейтмотивом, щоб на його тлі

вималювати три типи жінок, споріднених пошуками краси й глибоко індивідуалізованих — майбутньої вчительки Марти, художниці Ганнусі й піаністки Софії.

Вони різні за характером, але їх об'єднує замилювання красою, прагнення до гармонії життя, фізичної та духовної досконалості.

Це сильні, вольові, горді й незалежні молоді жінки, які прагнуть утвердитись у житті.

VI. Бесіда за змістом прочитаного.

1. Від якої особи ведеться розповідь у творі? (Орієнтовна відповідь. Розповідь ведеться від першої особи — від імені дівчини Марти. На початку твору героїня зізнається, що не може слухати меланхолійних мелодій, бо вони викликають у неї сум, нагадують про смерть подруги.)

2. З ким ми знайомимось на початку новели? (Орієнтовна відповідь. Марта розповідає про свою товаришку Ганнусю, з якою вони мешкали вдвох.)

3. Знайдіть у тексті й зачитайте портрет Ганнусі. (“Була гарна сама собою. Ясна, майже попеляста блондинка, з правильними рисами і дуже живими блискучими очима. Збудована була прегарно...”)

Коментар учителя. Прототипом для образу Ганнусі в музичній новелі “Меланхолійний вальс” і першою ілюстраторкою твору стала художниця та близька подруга О. Кобилянської Августи Кохановська.

4. Ким мріяла стати Ганнуся? (Орієнтовна відповідь. Ганнуся мріяла стати художницею, вона працювала над образом — великою копією образу Корреджо “Віроломна”, хотіла продати його й поїхати до Італії, щоб побачити “тамошню штуку”).

5. Ким мріяла стати Марта? (Орієнтовна відповідь. Марта мріяла стати вчителькою, тому вивчала музику, мови й “прерізних робіт ручних”).

6. Які риси характеру притаманні Ганнусі? Як вона ставилася до Марти? (Орієнтовна відповідь. “Була претензійна і розпещена”, - каже Марта про Ганнусю. Ось як героїня характеризує себе сама: “Я — артистка і живу відповідно артистичним законам, а ті вимагають трохи більше, як закони такої 99тіснопрограмованої людини, як ти!” Ганнуся зверталася до своєї подруги “Мартухо”, щоб підкреслити, що вона проста, звичайна, типова людина. Але водночас “була незвичайно доброго серця: отут в одній хвилині кидалася, гарячилася й змагалася, а вже в другій — була добра. Любила над усе елегантцю”).

7. Чому Марта й Ганнуся були змушені “взяти до спілки третього компаньйона”? (Орієнтовна відповідь. Властитель дому підвищив чинш за кімнати. Дівчата вирішили взяти до спілки третього компаньйона.)

8. Хто забажав поселитися разом з дівчатами? (Орієнтовна відповідь. Одного дня в грудні Катерина, жінка, яка обслуговувала Марту й Ганнуся, віддала їм білет від незнайомої якоїсь “пані”. На ньому було вказано: “Софія Дорошенко”. Лише ледве помітний тонкий запах фіалковий ішов від нього.)

9. Марта почала розпитувати про майбутню сусідку. Що вона дізналася? (Орієнтована відповідь. “Грає прегарно й лагодиться до консерваторії. Вона держиться просто... Гарна і має сумні очі. Взагалі вона з профілю цілком *type antique*”.)

10. Знайдіть у тексті й зачитайте портрет Софії Дорошенко. (“Темне, лагідно лискуче волосся, уложене обережно в грубий вузол, і два рази оксамиткою обвиту голову, і потрохи лице з профілю. Профіль був у неї справді чисто класичний. Чоло й ніс творили одну м’яку лінію... Спадисті її рамена надавали їй ціху якоїсь панськості, певності”.)

11. Які погляди були в Марти й Ганнусі на кохання та шлюб? Чим вони відрізнялися? (Орієнтовна відповідь. Марта ходила на години конверзації англійської мови й там уподобала собі молодого професора. Думала лише про нього. Марта казала: “Штука — то великий чоловік, але я сказала би, що любов — більший”. Одруження для Ганнусі — вибір розуму, а не серця: “Я готова віддати руку першому-ліпшому заможному чоловікові, що перейде мені дорогу, щоб тим щиріше віддатися штуці”.)

Коментар учителя. На кохання та шлюб дівчата мали цілком різні погляди.

Перегляд уривку з фільму “Меланхолійний вальс”.

12. Ганнуся мріяла стати художницею, Марта — учителькою, про що мріяла Софія? (Орієнтовна відповідь. Софія Дорошенко — творчо обдарована особистість.”Найкраще, що було в неї, то був її фортеп’ян”. Грала етюд Шопена 21 чи 24. Кілька разів раз по раз. Заповітна мрія дівчини — закінчити консерваторію у Відні й стати піаністкою.)

Перегляд уривку з фільму “Меланхолійний вальс”.

13. Як називали Софію подруги? (Орієнтовна відповідь. Дівчата називали Софію “музика”.)

14. Чому очі Софії завжди випромінювали сум? (Орієнтовна відповідь. Її батько був директором банку, утративши маєток, помер, а мати живе з неодруженим братом Софії. Матір уже кілька років прикута недугою до крісла. Софія дуже боялася, щоб вуйко не оженився, бо тоді він не зміг би їй допомагати матеріально, і вона не могла б іти до консерваторії.)

15. Як Софія сприймала дівчат? Знайдіть і зачитайте уривок з новели, у якому Софія висловлює свої думки про Марту й Ганнусю. (Орієнтовна відповідь. Софія про Марту: “Ти є вродженою жінкою і матір’ю. Жертвувала б себе з напором вродженої доброти, без наміслу і без претензій до подяки! Ти — тип тих тисячок звичайних невтомно працюючих мурашок, що гинуть без нагороди, а родяться на те, щоб любов’ю своєю удержувати лад на світі...” Софія про Ганнусю: “Вона — артистка. Неспокійна, змінчива, мов те море, але й гарна, мов море. Хто мав би ту силу прикувати її назавсігди до себе! Вона душею — артистка...”)

16. Чи лише через сімейні негаразди Софія була сумною? (Орієнтовна відповідь. Не лише, у житті Софії було нещасливе кохання. Одного дня біля дівчат поселилися нові сусіди — якийсь молодий технік із жінкою. Ця сімейна пара нагадала Софії про власну самотність, і вона почала грати вальс.
“ - Се вальс, Софіє? - спитала несміливо.
- Вальс.
- Гарний...
- Так! Се “Valse melancolique”.
- Чия композиція?
- Моя.
- Маєш у нотах?
- Ні, в душі...”)

Слово вчителя. Іншого дня Марта почувалася нещасною та ридала: молодий професор, якого вона кохала, зустрічається з іншою. Відкривши своє горе Софії, дівчина несподівано не зустріла співчуття, а тільки зауваження, що така причина не варта сліз.
“Ти повинна розвивати в собі гордість, бо це єдина зброя жінки”, - повчальним тоном сказала товаришка.

17. Яку історію свого нещасливого кохання розповіла Софія? (Орієнтовна відповідь. У Софії був наречений, який несподівано втік, одружився з “донькою якогось багатого броварника”. У якийсь момент він зрозумів, що Софія

як людина мистецтва — лише для любові, а не для створення сім'ї. Тепер єдиним своїм коханим вона вважає лише фортепіано. Саме до музичного інструмента звернені слова, у яких звучить мета життя Софії: “Можу цілу душу віддати резонаторові. І я віддаю йому!... Я знаю. Він останеться мені вірним. Я його музикант”).)

Коментар учителя. Нещастя переслідують Софію: помирає її мати, а згодом дядько, байдужий до таланту племінниці, відмовляється допомагати їй матеріально.

Перегляд уривку з фільму “Меланхолійний вальс”.

18. Що, на вашу думку, спровокувало передчасну смерть Софії? (Орієнтовні відповіді. 1) Несподівана смерть батька, хвороба й смерть матері, одруження вуйка й відмова утримувати її у Відні — усе це спричинило передчасну смерть Софії. **2)** Можливо, це були необережні слова Ганнусі: “Резонатор тріс!” Софія знала, що струну можна було замінити, а втрата резонатора означала втрату фортеп’яно й, отже, крах мрій навчатися в консерваторії у Відні. **3)** Софія подумала, що одну зраду у своєму житті вона вже пережила. Звук розірваної струни фортеп’яно був останньою краплею для змученого серця. Музика — це те, що наповнювало її життя смыслом, було її єдиним захистом від брутального світу для чистої та творчої душі дівчини.)

Коментар учителя. Героїні “Меланхолійного вальсу” мають різні характери, але їх об’єднує спільне прагнення бути щасливими. У кожної з них свій ідеал жіночого щастя.

19. Як склалися долі Марти й Ганнусі? (Орієнтовні відповіді. 1) **Марта** все-таки стала нареченою професора того, що з годин конверзації англійської мови. Вона забрала собі фортепіано Софії. Тепер на ньому грає Мартин син. **2)** **Ганнуся** продала свою велику копію образу Корреджо “Віроломна” й виїхала до Рима. Через три роки життя в Італії вона повернулася й привезла з собою дворічного сина. Називає його просто - “хлопець”. Чоловіка покинула. “Але хлопець — мій. Я заробляю сама на нього, і він — мій. Ніхто не має права до нього, окрім мене”, - казала Ганнуся.)

VII. Осмислення та застосування знань, формування компетентностей.

Інтерактивна вправа “Мозковий штурм”.

У чому полягає новаторство Ольги Кобилянської в зображенні нових типів сучасних жінок? (Орієнтовна відповідь. Вони самостійно проживають, здобувають освіту, люблять мистецтво, розвивають власні таланти, вивчають іноземні мови, приймають самостійні рішення.)

Інтерактивна вправа “Займи позицію”.

Хто з героїнь сподобався вам найбільше й чому? (Орієнтовні відповіді.

1) Марта - утілення доброти й лагідності, “вроджена жінка і мати”, готова “обійняти весь світ, зігріти його теплом свого серця”, співчутлива, розважлива, спокійна. Сімейне щастя Марти — чоловік і син — заслужене й довготривале. Вона коваль цього щастя та його берегиня.

2) Ганнуся - молода й талановита художниця. Вона волелюбна, імпульсивна, емоційна. Дівчина найвище цінує мистецтво й вільний розвиток особистості.

3) Софія - “сама олицетворена музика”, чутлива, вразлива, тонко відчуває красу, прагне до гармонії в мистецтві й людських почуттях, не уявляє свого життя без музики. Її найзаповітніша мрія — стати піаністкою.)

Крок до ЗНО.

Виконайте тестові завдання.

1. Жанр твору “Valse melancolique” -

- А** етюд
- Б** студія
- В** новела
- Г** повість

2. Софія завоювала симпатії Марти й Ганнусі майстерним виконанням етюд

- А** Бетховена
- Б** Моцарта
- В** Шопена
- Г** Вівальді

3. Розповідь у новелі веде

- А** оповідач
- Б** Ганнуся
- В** Марта
- Г** Софія

4. Типову українську великодушну жінку втілює

- А німочка
- Б Ганнуся
- В Марта
- Г Софія

5. Помилковим є твердження, що

- А Софія планувала навчатися в Римі
- Б Марта вийшла заміж за професора
- В Ганнуся повернулася з Італії з дитиною
- Г дядько не дав Софії коштів на навчання

6. Установіть відповідність.

Героїня твору

- 1. Ганнуся
- 2. Марта
- 3. Софія

Вид діяльності

- А художниця
- Б танцівниця
- В учителька
- Г піаністка

VIII. Рефлексія.

Прийом “Закінчи речення”.

Сьогодні я дізнався (дізналася)...

Мені було цікаво...

Я зрозумів (зрозуміла), що...

Тепер я можу...

Я навчився (навчилася)...

Мене здивувало...

Ці знання я зможу використати...

IX. Підбиття підсумків.

Підсумкове слово вчителя. Ольга Кобилянська стверджувала, що жінка — неповторна особистість, яка має право вибору, можливість чинити так, як підказує їй серце. Вона — людина! Саме таку, відважну й прекрасну жінку, яка бореться за свою гідність і незалежність, оспівувала у творах.

Розглянувши сюжет музичної новели “Меланхолійний вальс”, ми переконалися, що героїні твору живуть у світі мистецтва, шукаючи краси та гармонії у творчості. Це обдаровані особистості, кожна з яких прагне знайти своє щастя, найповніше реалізувати свій багатий духовний потенціал. Вони такі різні й водночас такі схожі.

Марта, Ганнуся та Софія — освічені, інтелігентні, з високими духовними запитами. Зачаровують їхні серця: вони в героїнь люблячі й ніжні, здатні на великі почуття.

Ольга Кобилянська зобразила жінок-інтелігенток, які є аристократками духу, мають високу мету в житті, прагнуть удосконалити свою особистість, вбираючи в душу світові культурні надбання. Це жінки європейського типу.

Домашнє завдання.

Опрацювавши матеріал про новелу “Valse melancolique”, заповніть літературний паспорт цього твору.

Література

1. Авраменко О. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загальн. серед. освіти / Олександр Авраменко, Василь Пахаренко. - К.: Грамота, 2018. - С. 157-168.
2. Авраменко О. Українська мова та література: Довідник. Завдання в тестовій формі: І ч. / Олександр Авраменко, Марія Блажко. - Київ: Грамота, 2020. - С. 402-405.
3. Кобилянська О. Меланхолійний вальс: оповідання, повість / О. Кобилянська. - Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2021. - 208 с.
4. Слоньовська О. В. Українська література (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / О. В. Слоньовська, Н. В. Мафтин, Н. М. Вівчарик. - Київ: Літера ЛТД, 2018. - С. 144-155.
5. Слюніна О. В. Українська література. 10 клас. II семестр. Нова програма / О. В. Слюніна. - Х.: Вид. група "Основа", 2018. - С. 22-25.
6. Сорока Г. Урок за новелою Ольги Кобилянської "Valse melancholique" / Г. Сорока / Дивослово. - 2020. - №1. - С. 9-14.